

SPRAWCZOŚĆ ROBAKA

ROZMOWA Z GRZEGORZEM JAREMKO

Idąc za Kafką, staram się w przemianie w robaka znaleźć też jakieś przyjemne aspekty, szansę na zmianę systemu – mówi reżyser „Przemiany”

[Tweetnij](#)

“ Mam wrażenie, że w teatrze ciągle nieodkryte pozostaje wywrotowe poczucie humoru Kafki

Grzegorz Jaremkó

Reżyser teatralny, zwycięzca Forum Młodej Reżyserii w 2017 roku, wystawił m.in. „Iwonę, księżniczkę Burgunda” w Teatrze Dramatycznym im. Szaniawskiego w Wałbrzychu, „Woyzecka” w TR Warszawa, „Chroma” i „Raj. Potop” w Teatrze Studio. W Nowym Teatrze pracuje nad „Przemianą” wg Franza Kafki.

KATARZYNA NIEDURNY: Zbliża się premiera „Przemiany” według Franza Kafki w Nowym Teatrze w twojej reżyserii. Co cię zainteresowało w tej historii?

GRZEGORZ JAREMKO: Moje plany na spektakl nie zaczęły się wcale od Kafki. Chciałem zrobić przedstawienie o odmowie uczestniczenia w opresyjnej rzeczywistości. Najbardziej intuicyjny wydał mi się „Kopista Bartleby” Hermana Melville’a, myślałem też sporo o „Koali” Lukasa Bärfussa, ale to ostatecznie „Przemiana” wydała mi się najbardziej radykalnym tekstem. Poruszyło mnie pierwsze zdanie: „Gdy Gregor Samsa obudził się pewnego rana z niespokojnych snów, stwierdził, że zamienił się w łóżku w potwornego robaka”. Zastanowiła mnie zawarta w nim ironia, nie ma tu mowy o tym, że bohatera coś atakuje z zewnątrz, w samym jego „stwierdzeniu” można zauważyć jakąś sprawczość. Być może to rodzaj buntu wobec świata goniącego za zyskiem, w którym przekonanie o bezgranicznej możliwości bycia efektywnym powoduje wypalenie. Mam też wrażenie, że w teatrze ciągle nieodkryte pozostaje wywrotowe poczucie humoru Kafki, widoczne najbardziej w jego groteskowych, wręcz wpisujących się w gatunek horroru mniejszych formach literackich.

Skąd się wziął w twoim myśleniu ten temat odmowy?

Z obserwacji, że jako społeczeństwo jesteśmy chronicznie zmęczeni. Podczas przygotowań do spektaklu ważnym źródłem inspiracji była dla mnie książka „Społeczeństwo zmęczenia” Byung-Chula Hana. W esejach Hana pojawia się zresztą sporo cytatów z Kafki. Han przytacza na przykład miniaturę o Prometeuszu. W micie sęp wyrwa herosowi wątrobę, u Kafki w interpretacji Hana Prometeusz zjada ją sobie sam. Czy to rodzaj „autoeksploatacji”? W świecie, w którym podobno możemy wszystko, nakładamy na siebie coraz więcej zadań i obowiązków, co tak naprawdę nas ogranicza.

Czujesz się też zmęczony jako twórca?

Chodzi raczej o przebodźcowanie i poczucie nadmiaru, przed czym nie znajduję na razie drogi ucieczki.

Rozumiem, że traktujesz przemianę głównego bohatera jako jego świadomą decyzję.

Tak, a co za tym idzie, zastanawiam się, jak pozytywnie nacechować to lenistwo, nic nierobienie. Idąc za Kafką, staram się w przemianie w robaka znaleźć jakieś przyjemne aspekty, szansę na zmianę systemu. Są w „Przemianie” takie fragmenty, kiedy robak, w którego zamienił się Gregor Samsa, chodzi po suficie i czuje się z tym najlepiej na świecie. Być może trzeba stać się zwierzęciem i zamienić intelekt na instynkt, aby przemienić cierpienie i dostrzec w przemianie jakąś moc kreatywną, potraktować ją afirmatywnie.

Czy taka przemiana jest formą ucieczki?

Gregor Samsa rozpada się na kawałki, ale to i tak lepsze niż tkwienie w starych uwarunkowaniach. Zresztą u Kafki właściwie wszyscy bohaterowie przed czymś uciekają. Greta, siostra głównego bohatera, chyba jako jedyna oprócz Samsy ma jeszcze szansę na przemianę, ale nie dowiadujemy się od Kafki, jakie są jej dalsze losy. W jej przypadku przemiana mogłaby polegać na negacji reprodukcji.

Siedzimy w sali prób Nowego Teatru, koło nas piętrzy się stosik książek. Opowiedz, co jeszcze czytacie w czasie przygotowań do spektaklu.

Ważna była dla nas książka Gilles’a Deleuze’a i Felixa Guattari „Kafka. Ku literaturze mniejszej”, szczególnie jej poetyckie fragmenty, które mają swoje przełożenie w języku wizualnym przedstawienia. Oprócz tego „Tysiąc plateau” tych samych autorów i kategoria Człowieka bez Organów. Inne pozycje to „Ontologia przypadłości. Esej o plastyczności destrukcyjnej” Catherine Malabou oraz Marka Fishera „Realizm kapitalistyczny”. Do tego dodałbym mniej znane rzeczy, takie jak „Kafka idzie do kina” Hannsa Zischlera o zainteresowaniu Kafki kinem niemy.

Mówiłeś, że zaczęliście od tematu odmowy uczestniczenia w opresyjnej rzeczywistości, ale okazuje się, że Kafka wcale nie pozostał w tej pracy drugoplanowym wątkiem.

Mniej interesuje nas biografia Kafki, a bardziej żarłoczny, wampiryczny obraz, który stworzył w swoich tekstach. Ostatnio wyszedł w Polsce album z rysunkami Kafki, opatrzonej esejem Judith Butler o grawitacji, mówiącym o pragnieniu lekkości, marzeniu o lewitowaniu. Dzięki tym kontekstom możemy przypatrzeć się pewnym wątkom w „Przemianie” i je wydobyć, przetworzyć na sceniczne metafory i obrazy.

“ Gregor Samsa rozpada się na kawałki, ale to i tak lepsze niż tkwienie w starych uwarunkowaniach. Zresztą u Kafki właściwie wszyscy bohaterowie przed czymś uciekają

Czy poza odmową jest jeszcze jakiś temat, myśl, która spaja wszystkie wątki spektaklu?

W ostatniej scenie tekstu Kafki Gregor Samsa trafia do śmieci. W budynku Nowego Teatru był kiedyś garaż Miejskiego Przedsiębiorstwa Oczyszczania. Podczas przygotowań do spektaklu zaczęliśmy więc sporo rozmawiać o recyklingu. Być może recykling to jakaś forma nowej „duchowości”? Pierwsza część spektaklu odbywa się w MPO, czyli w „fabryce recyklingu”. Druga, zainspirowana książką Zischlera, to Kino. Materia filmu to również wieczny „drugi obieg”. Sama „Przemiana” opowiada zaś o recyklowaniu siebie, „recyklingu ontologicznym”. Nie jest to jedyny tekst Kafki, który pojawi się w spektaklu, sięgamy także po inne opowiadania i miniatury, choćby po „Lekarza wiejskiego”, „Małą bajkę” czy „Troskę ojca rodziny”.

Jak wygląda twoja praca? Dużo mówisz o gromadzeniu wiedzy i widzę, że to dla ciebie bardzo ważne, jak to potem przenosisz na scenę?

Rzeczywiście zaczynam od pogłębionego researchu, zbierania materiałów, które na dalszych etapach przechodzą mocną selekcję. Moment spotkania z aktorami i realizatorami to wspólne czytanie różnych rzeczy, oglądanie filmów, wzajemne inspirowanie się. Służy to do wytworzenia wspólnego języka, osiągnięcia jakiegoś kompromisu w myśleniu o konwencji spektaklu i o tym, w jaki sposób nasze marzenia mogłyby ukonkretnić się na scenie. Kolejny etap to zderzenie z przestrzenią, co zawsze jest nieco trudne, bo wiele rzeczy ulega wtedy weryfikacji. Często pracuję również z improwizacją.

Czy w czasie tego spotkania wydarzyło się coś zaskakującego?

Starałem się, aby przed wejściem w próby moja propozycja była dobrze przemyślana, aby zespół nie miał większych wątpliwości dotyczących interpretacji, głównych idei. Aktorzy Nowego ze swoim ogromnym doświadczeniem, wspaniałą wyobraźnią i intuicją proponują często konkretne rozwiązania sceniczne, co dla reżysera jest zresztą bardzo komfortową sytuacją.

Kogo zaprosiłeś do współpracy?

Autorem scenariusza jest Mateusz Górniak, autor książki „Trash Story”. To jedna z najciekawszych książek wydanych w ostatnim czasie, postulująca patrzenie na rzeczywistość z perspektywy marginesu. Za scenografię odpowiadają Anna Maria Karczmarska i Mikołaj Małek, kostiumami zajmuje się Rafał Domagała. Choreografię przygotowuje Iza Szostak, która wytwarza specyficzną relację między ciałem a obiektem. Światło i wideo robi Szymon Kluz, a muzykę skomponowała Justyna Banaszczyk, która siedzi na co dzień w eksperymentalnej elektronice.

“ Podczas przygotowań do spektaklu zaczęliśmy więc sporo rozmawiać o recyklingu. Być może recykling to jakaś forma nowej „duchowości”?

Reżyseria: Grzegorz Jaremkó
Scenariusz i dramaturgia: Mateusz Górniak
Fragmety „Przemiany” Franza Kafki w tłumaczeniu: Juliusza Kydryńskiego
Współpraca dramaturgiczna: Jowita Mazurkiewicz
Scenografia: Anna Maria Karczmarska, Mikołaj Małek
Kostiumy: Rafał Domagała
Światło i wideo: Szymon Kluz
Muzyka: Justyna Banaszczyk
Choreografia: Iza Szostak
Charakteryzacja: Zuzanna Siemińska, Liliana Szlapa-Boratynska
Produkcja: Zuzanna Kubiak
Inspicjentka: Marta Śmierczalska
Obsada: Bartosz Bielenia, Małgorzata Hajewska-Krzysztofik, Ewelina Pankowska, Piotr Polak, Magdalena Popławska, Jan Sobolewski

[Tweetnij](#)